

OLLE WÄSTBERG:

Folkpartiets ungdomsförbund

Riksdagsledamoten Olle Wästberg skriver i Svensk Tidskrifts serie om de politiska ungdomsförbunden om Folkpartiets ungdomsförbund, FPU. Han har själv en period varit ordförande där. Kring FPU har stått många strider, inte minst på det personliga planet, och författaren berör deras orsaker. Han betonar Bertil Ohlins förtjänster som partiordförande, men, säger han, "under det stora trädets krona växte få skott". Längre fram har emellertid FPU varit ledande också för partiet. I artikelns senare del går han igenom de frågor, som särskilt tagits upp inom ungdomsförbundet. De berör olika aspekter av solidaritet och jämlikhet. Han antyder, att detta inneburit att ekonomiska frågor rönt mindre intresse. Han framhåller också, att FPU fortfarande är emot samverkan med moderaterna i regeringsställning.

Fem folkpartistiska statsråd: Per Ahlmark, fd ordförande i Folkpartiets Ungdomsförbund. Jan-Erik Wikström, fd vice ordförande i FPU. Ola Ullsten, fd ordförande i FPU. Ingemar Mundebo, fd styrelseledamot och arbetsutskottsmedlem i FPU. Birgit Friggebo, fd förbundskassör och styrelsemedlem i FPU. Samtliga dessa statsråd i den nuvarande regeringen har en stark näraliggande FPU-bakgrund. Lägg till detta att tre av Folkpartiets statssekreterare – Carl Tham, Hans Blix och Bert Levin – alla har varit vice ordföranden i FPU. Samma sak gäller Folkpartiets båda gruppleddare i riksdagen, Gabriel Romanus och Rolf Wirtén. Alla innehade sina FPU-poster under 1960-talet. Aldrig tidigare torde en generation i ett ungdomsförbund fått så stort inflytande på ett politiskt parti och på svensk politik. 1960-talets FPU-ledningar har till stor del flyttats över i partiledning och regering.

Det här kan tolkas på flera olika sätt. De illvilliga talar om "en kamratkrets". Det finns självfallet något av sanning i detta. Männskor som länge arbetat tillsammans och känner varandra väl har en tendens att lita på varandra och varandras kompetens. Långt viktigare är tre andra faktorer.

FPU har alltid haft ett betydande inflytande inom Folkpartiet. Bertil Ohlin blev partiledare efter att ha varit FPU-ordförande. Hans efterträdare blev förre FPU-ordföranden, Sven Wedén, som i sin tur följdes av sin efterträdare i FPU, Gunnar Helén. Bertil Ohlin själv – ofta så kritisk mot ungdomsförbundets åsikter – var länge den som mest värnade om ungdomsförbundets rätt att vara representerat och få sina åsikter hörda.

Folkpartiet har vad som ibland brukar kallas "en förlorad generation". Bertil Ohlin ledde Folkpartiet mellan 1944 och 1967. Under den tiden dominerade han partiet och debatten inom partiet. Under det stora trädets krona växte få skott. Folkpartiets mycket stora framgångar under Bertil Ohlins första tid ledde också till att en rad då unga personer kom in på ledande poster. När framgångarna sedan inte följdes av ytterligare uppgångar kom dessa personer att sitta kvar på sina poster och blockera. 1940-talets ungdomsförbundsordföranden (Lennart Hartman, Gunhild Palmqvist, Nils Schön) kom aldrig att spela någon rikspolitisk roll. Beredskapsåren försvagade kraftigt ungdomsförbundets organisation. Många av de ledande låg inkallade långa tider. Idag finns få 50-åringar inom Folkpartiet. Desto flera 40-åringar. Det var detta generationsgap som ledde till att det tidiga 60-talets FPU-generation i mitten på 60-talet kunde storma in på politiska poster. Det fanns en lucka som skulle fyllas – även om det inte skedde utan konvulsioner i partiet. På så sätt fick Folkpartiet – liksom 1948 – en ny, sammanhållen generation som kom att dominera mycket av partiets politik.

1960-talets första år var en storhetstid för FPU. Under Per Ahlmarks ledning skapades ett intellektuellt klimat i FPU (kanske främst i Stockholm), som möjliggjorde för ungdomsförbundet att utvecklas och bli en grund för just många av de personer, som idag sitter på ledande poster i Folkpartiet.

Ahlmark – förnyaren

Utmärkande för det FPU, som växte fram under Per Ahlmarks ordförandetid var framför allt att politiken sattes i centrum. Detta var någonting i stort sett nytt för de politiska ungdomsförbunden. Ungdomsförbunden i Sverige fungerade under 1940- och 50-talen som någon sorts allmänna ungdomsorganisationer. En stor del av verksamheten ägnades åt allmän samvaro och underhållning. Under 1960-talet blev FPU istället en politisk skolningsorganisation. Detta kan illustreras med att strävan var att alla medlemmar skulle gå igenom politiska kurser – ta "politiskt körkort" och "liberal kompass".

Under ledning av främst Ernst Klein omstrukturerades FPU-organisationen efter slagorden "samla – skola – slussa". Tanken var, att FPU skulle värva medlemmar, skola dem hårt politiskt och därefter slussa dem in i Folkpartiet. FPU-ledningen var beredd att förlora medlemmar på den uppläggningsmen föredrog ett litet och verkligt politiskt samtrimmat förbund framför ett stort förbund, som mest ägnade sig åt underhållning. I själva verket kom man snarare att vinna än att förlora medlemmar.

Orsakerna till framgången var dels en sjudande aktivitet och dels att ungdomsförbundet och personer knutna till ungdomsförbundet kom att spela en så stor roll i den allmänna debatten. FPU var också det enda unga ungdomsförbundet. Ledningen bestod av 20–25-åringar – medan de andra ungdomsförbunden var 10–15 år äldre. Jag minns själv som tonåring vilken attraktion FPU utövade. I FPU och trakten kring FPU fanns några av de unga som framträdde

mest i debatten: Per Ahlmark, Ernst Klein, Eva Moberg, Hans Hederberg, Lars Furhoff. De första debattböckerna, av den typ vi nu blivit så vana vid, skrevs av unga liberala. Det första egentliga debattprogrammet i radio sköttes av Hans Hederberg (Tidsspeglan). I SECO (Sveriges Elevers Centralorganisation), där jag själv var aktiv var de flesta ledande FPU-are.

För allmänheten torde FPU under 1960-talet blivit mest känt för två saker: kulturradikalismen och splittringen.

Kulturradikalism

Kulturradikalismen spelade i själva verket en ganska ringa roll inom ungdomsförbundet. Självfallet var många av de ledande anhängare av en kulturradikalism av Dagens Nyheters typ: motståndare till kristendomen, mot kristendomsundervisning och morgonsamlingar, för en öppnare sexualsyn etc. Detta kom dock endast i liten utsträckning att prägla FPU. Motståndet mot statskyrkan delades av både kristet engagerade FPU-are och de andra. Samma sak i stort sett när det gäller synen på sexualundervisningen, kristendomsundervisningen etc. Den fråga som verkligen höll på att splittra ungdomsförbundet var abortfrågan. 1963 tog FPU-kongressen ställning för en ny abortlagstiftning, som skulle ge kvinnan rätt att själv besluta om abort (med vissa restriktioner). Det beslutet revs upp 1964 och FPU kunde inte ta ställning för "fri abort" förrän 1966. Då skedde det också under mycket stor enighet.

Under den tid jag själv var som mest aktiv

i ungdomsförbundet – åren 1966 – 1972 – spelade motsättningar mellan traditionellt liberala och traditionellt frisinnade i FPU en mycket liten roll. Idag torde FPU ha fler aktiva med frikyrklig bakgrund än på mycket länge. Samtidigt finns det knappast några motsättningar som berör just den skillnaden.

Personstriderna

Den mest uppmärksammade motsättningen i FPU är knuten till Per Gahrtons namn. Under sex år hade FPU omröstningar i frågan om vem som skulle leda ungdomsförbundet fem gånger. Tre gånger avsattes en sittande förbundsordförande, som ville bli omvald. Detta torde vara unikt i svensk politisk historia.

Den bästa utgångspunkten för motsättningarna inom FPU är året 1968. Det var det år då Robert Kennedy och Martin Luther King sköts. Det var det år då Richard Nixon valdes till president. Det var året för politiska kravaller i Chicago och Paris. Det var helt enkelt det år då över nästan hela världen den marxistiska vänstern började växa i styrka. FPU hade under nästan hela 60-talet rekryterat radikalt sinnade ungdomar. Ungdomsförbundet hade framträtt som en företrädare för internationell solidaritet. Den praktiska politiken hade oftare vänts åt höger än mot socialdemokraterna. Den kritik som kom mot socialdemokraterna gällde främst rörelsens konservatism och byråkrati. För de många som blivit liberaler därför att de var emot statskyrkan, för ökad jämlikhet mellan män och kvinnor och för

frihet i södra Afrika och ökad u-hjälp innebar vänsterns kraftfulla frammarsch en frustration. De hade ofta dåliga argument mot marxisternas mer genomförda ekonomiska analys. FPU:s sena och relativt lama ståndpunktstagande i Vietnamfrågan rimmade illa med den internationella idealismen hos många medlemmar. Detta tog sig uttryck på den tämligen kaotiska FPU-kongressen 1968.

Man kan säga, att från 1968 och några år framåt fanns två linjer inom FPU: Till den första gruppen hörde de som tolkade ungdomsförbundets traditionella självständighet till partiet som en möjlighet till total frigörelse. Medlemmar fann det möjligt att förena ett medlemskap i FPU med att demonstrera i "Röd front", där också bilder av Josef Stalin bars. Det var den linjen, som ledde till att det liberala studentförbundet blev ett rent anarkistiskt förbund under namnet Frihetliga socialisters förbund. (Det liberala studentförbundet uppstod sedan återigen i mitten på 1960-talet.) Den andra gruppen tolkade FPU:s självständighet som en självständighet inom partiet. Det kom att tolkas som mer av partiloyalitet och var det väl ock-så.

Även om Per Gahrton aldrig var någon fast anhängare av den första linjen, var det till honom den uppfattningens anhängare satte sin lit. 1969 vann Per Gahrton med några röster ett ordförandeval över mig själv. 1971 blev Gahrton avsatt (med en nedlagd rösts marginal) av Lars Leijonborg. Den ordförandestriden var starkt upprivande och kom att handla just om FPU skulle utvecklas till att fortsätta vara ett folkpartiets

ungdomsförbund eller om man i samverkan med marxistiska organisationer skulle söka sig en mer självständig roll.

1973 var det dags igen. Då avsattes Leijonborg och Johan Schück blev ordförande. Han kom bara att sitta ett år. Billy Olsson vann ordförandevalen 1974. 1975 blev Bonnie Bernström förbundsordförande, med lottens hjälp. Först 1977 – för första gången på 10 år – kunde en FPU-ordförande väljas enhälligt: Christer Nilsson.

Under de sista åren av ordförandestrider tror jag att motsättningarna mer berodde på att grupperna inom förbundet hade cementserats än att det fanns reella politiska skiljelinjer. Man hade i stort sett samma uppfattning om FPU:s inriktning, men blocken hade blivit tradition.

Striderna sargade FPU. Ändå tror jag att det mer var tidsandan som skapade ett svagt FPU under 1960-talets sista och 1970-talets första år. Under slutet av 1960-talet kom en exodus av liberaler. Många kom att rösta på socialdemokraterna eller VPK. Studentförbundet lämnade kollektivet. Flera av de kända ungliberala namnen från 60-talets början slutade att kalla sig liberala. Den grundläggande orsaken var, att så många hade svårt att stå emot vänsterns kritik av det liberala ekonomiska systemet. FPU hade i för liten utsträckning ägnat sig åt ekonomisk skolning. Medlemmar blev FPU-are på internationell solidaritet, på jämlikhet i Sverige, på maktspredning och företagsdemokrati, men sällan därför de ville ha marknadsekonomi och trodde att en liberal ekonomi bättre än andra ekonomiska system kan åstadkomma och fördela välstånd.

1960-talets ungliberaler saknade inte intresse för ekonomi. Men det rörde företagsdemokrati och konsumentpolitik – inte näringspolitik och konjunkturpolitik. I sin debattbok från 1963, "En liberal attityd", tror Hans Hederberg att de ekonomiska frågorna i framtiden kommer att spela en relativt liten roll. Det rör sig om "subtilare ekonomiska fördelningsproblem", om tekniska frågor som får överlämnas åt experterna. Vad samhällsdebatten i framtiden skulle handla om, trodde Hederberg, var värderingsfrågor, kulturpolitik, massmediafrågor, utbildning, industriell demokrati.

Attityden är förståelig. Efter en längre period av relativ ekonomisk framgång och med lysande ekonomiska framtidsutsikter var det lätt att tro att konjunkturpolitiken var en fråga om att alltmer förfinas de Keyneska sanningarna, om teknikaliteter. Men den attityden kom också att skjuta de ekonomiska principfrågorna i bakgrunden och göra många av dåtidens ungliberaler försvarslösa mot marxismens handfasta ekonomiska förklaringar till världens ojämlikhet och ondska.

Kamp mot förgubbing

FPU:s formella inflytande i folkpartiet går att finna i stadgarna. FPU är representerat i föreningsstyrelser, länsförbundens styrelser, partistyrelsen och partistyrelsens arbetsutskott. Enligt praxis kan FPU nästan alltid utse en representant i varje utredning och programgrupp som tillsätts i partiet. FPU:s inflytande i personfrågor har dock varit långt större än den – i och för sig rätt omfattande

– formella representationen antyder. Man kan säga, att en linje i FPU:s verksamhet under de senaste femton åren handlar just om inflytande i partiet. Den sista biten i de organisatoriska FPU-riktlinjerna i början på 60-talet var ju just "slussa". FPU-arna skulle bli folkpartister och då ta med sig FPU-idéerna in i partiet. Den ideologiskt motiverade – och mycket framgångsrika – kampanjen för bättre intern demokrati inom folkpartiet beredde också grunden för ett ökat inflytande i personfrågor. 1964 placerades Ola Ullsten på sk valbar plats på folkpartiets lista i Stockholm. Det skedde efter en unik nomineringskampanj. Aldrig torde ett nomineringsmöte i folkpartiet varit så välbesökt. Mot partiledningens vilja nominerades Ullsten. Den kampanjen vitaliserade hela FPU-organisationen i Stockholm. Man samlades kring ett gemensamt mål – att bekämpa gubbväldet!

Inför kommunalvalet 1966 skulle erfarenheterna från Stockholm omsättas i hela landet. Då startades en intern FPU-kampanj för att se till att ungdomen blev nominerad högt upp på Folkpartiets listor över hela Sverige. Kampanjen blev framgångsrik – inte minst därför att Folkpartiets fina val gjorde chansplatserna valbara. Samtidigt tror jag, att den kampanjen var ett avgörande felgrepp: Arbetet ledde till att FPU under ett drygt år inriktade sin aktivitet på nomineringsarbetet. FPU-arna skulle – redan när de blev medlemmar i 15-årsåldern – bli folkpartimedlemmar. De skulle arbeta inom folkpartiavdelningarna, men nästan enbart med personfrågor. Den kampanjen ledde till att idépolitiken och programarbetet kom i skymundan i lokalplanet i ungdomsförbun-

det. "Mygel" blev en accepterad arbetsform, personfrågorna kom att framstå som viktigare än idéerna. Samtidigt fick FPU fel folk. Många av dem som kom in präglades av att det viktiga i politiken var att nå politiska poster, inte de idéer man företrädde.

FPU:s kanske mest bestående bidrag till svensk politik handlar om verksamhetsformerna. Det var Folkpartiets ungdomsförbund som kom att på ett sätt som tidigare inte fanns bedriva politiskt arbete i kampanjform och ute på gator och torg. Genom att koncentrera ungdomsförbundets verksamhet på en enda fråga (i första omgången fri Radio/TV och en liberalare invandringspolitik) fick ungdomsförbundets politik ett genomslag som tidigare var ovanligt.

FPU införde torgmötestekniken i Sverige, något som nu alla politiska partier anammat. Det var det som kallades "halmhatteriet" kring 1964, 1966 och 1968. Eftersom 1968 års val blev ett misslyckande för folkpartiet, kom begreppet "halmhattar" att knytas till någonting negativt. Men där halmhattstekniken och halmhattarna användes 1964 och 1966 gick det mycket bra för partiet. Vad halmhattarna representerade var en strävan efter fest kring politiken. Det gällde att med lite ovanliga metoder nå ut till människor. Tanken att människor i TV-ålderns tidevarv skulle söka sig till möteslokaler för att lyssna till ett politiskt budskap var förlegad. Istället måste politikerna ut till människor, ställa sig utanför köpcenter och på torg och hålla möten. I detta blev FPU föregångare.

Även senare har FPU sugit upp den marxistiska vänsterns verksamhetsformer och använt dem i andra sammanhang. Genom

dörrknackning, undersökningar och tidningsförsäljning försöker man nå ut med ett politiskt budskap.

Sveriges Unga Vänster

När FPU bildades den 2 december 1934 genom en sammanslagning av Sveriges Liberala Ungdomsförbund och Sveriges Frisinnade Ungdomsförbund fanns det två alternativa namnförslag. Det ena var Folkpartiets Ungdomsförbund. Det andra var Sveriges Unga Vänster. I en tid då marxismen har adopterat vänsteruttrycket kan detta förefalla märkligt. Men genom att fundera på att ta ordet vänster i sitt namn underströk den tidens ungliberaler, att man tillhörde en borgerlig vänstertradition – av samma slag som givit de liberala partierna i Danmark och Norge namnet Venstre. Den traditionen har FPU aldrig släppt.

Liberalismen är inte utopisk i den bemärkelsen att man strävar efter ett bestämt idealsamhälle. I det omfattande FPU-programmet från 1967 uttrycks det på detta sätt: "Det finns ingen oföränderlig liberal dogm om hur samhällsproblem i detalj skall lösas. – En liberal är en tvivlare, som ständigt ifrågasätter hävdvunna sanningar och som på nytt väger argumentet för och emot." Den synen innebär, att liberalismen alltid är beredd till omprövning, att själva förändringen står i centrum. Ett stillastående samhälle är för liberalen ett dåligt samhälle.

I den yttre bilden av FPU under det senaste året har kritiken mot moderaternas medverkan i regeringen fått en framträdande plats. Men FPU har alltid varit motståndare

till borgerlig samling och borgerlig samverkan. Visserligen ställde några distriktsordföranden i FPU i Sydsverige upp på den medborgerliga samlingen i Skåne, men det var ett undantag. Med moderaterna har FPU debatterat – inte samverkat.

Några FPU-frågor: solidaritet och jämlikhet

En av de saker Bertil Ohlin blev känd för som FPU-ordförande var aktiviteten kring "Det glömda Sverige". Det var solidaritetsaktioner, som avsåg att belysa människor som släpat efter i välfärdsutvecklingen. Här har vi en central linje i FPU:s åsiktsbild genom åren. Engagemang för förtryckta minoriteter, för människor som kommit i kläm mellan de starka intressegrupperna. Under Per Gahrton och Lars Leijonborgs tid som FPU-ordföranden manifesterades detta i kampanjer på tema "Släpp ut de inestängda" (kritik mot institutioner, fängelser etc) och "Släpp in de utestängda" (arbete för ett socialt öppnare samhälle).

Den andra viktiga traditionen rör de internationella frågorna. Engagemang för västs frihetsideal och för Israels rätt att leva under det tidiga 60-talet. Det första ungdomsförbundet som tog ställning för att Sverige bör uppnå 1%-målet, när det gäller u-landsbiståndet. Krav på isolering av Sydafrika. Frihet för Biafra och Bangladesh. Stöd till FNL i Vietnam. Under Thomas Hammarbergs ordförandetid (1966–69) kom kampanjer i internationella frågor att helt dominera FPU.

De här punkterna visar på ett internatio-

nellt engagemang som ständigt inriktats på att stödja frihetssträvanden i olika delar av världen och som inte accepterat att det svenska ansvaret slutar vid nationsgränsen.

Redan Bertil Ohlin kom att som FPU-ordförande 1938 kräva en liberalare svensk flyktingpolitik: "När några norska fiskefartyg råkade ut för stormar på Atlanten så betraktades det som självklart att alla nationers fartyg med uppoffring av tid och pengar skyndade till hjälp. Förhåller det sig annorlunda med de hundratusentals flyktingarna, av vilka många bokstavligen irra omkring på världshaven eller leva i ingen mans land mellan gränsposterna? Kan man rycka på axlarna åt dem och säga: I Sverige ha vi nog av att i stället hjälpa våra egna? Nej, utan att svika våra humanitära traditioner kunna vi icke göra det."

Under 1950- och början av 60-talet engagerade sig FPU för enskilda flyktingfall och kritiserade den gamla utlänningskommissionen. 1966 startade FPU en omfattande kampanj mot den alltför restriktiva svenska invandringspolitiken. FPU ville – under motot "Öppna gränserna!" – ersätta den reglerade invandringen med en mer planerad invandringspolitik, där den enskilde invandrens vilja tillmättes avgörande vikt. Vid denna tid fick Sverige också internationell kritik för sin restriktiva invandringspolitik. Den hållning, som kampanjen kring de öppna gränserna innebar, har mjukats upp av senare FPU-generationer, men dagens FPU är tex kritiskt mot Ola Ullstens utvisningspolitik.

När jag själv kom med i FPU 1963 var arbetet mot samhällets förmynderi en sam-

manfattning på viktiga FPU-strävanden: Mot filmcensur och fördomsfull sexualundervisning. För skoldemokrati och medinflytande på arbetsplatser. För fri radio/TV. Mot en författning som fråntog väljaren rätten att vid ett och samma tillfälle avgöra hela riksdagens sammansättning. Mot finkulturen. Här har verkligheten – liksom attityderna – snabbt förändrats. Det är idag av dessa enbart inflytandefrågorna som drivs av FPU.

Under slutet av 1950-talet – med ordföranden Sven Åsbrink som ledande kraft – började FPU på allvar intressera sig för industriell demokrati. I början av 60-talet tog FPU ställning för styrelserepresentation för de anställda. Med Gustaf Lindencrona (1964–66) som ordförande utarbetades ett "löntagarprogram" och löntagarfrågorna blev för några år huvudsaken för FPU. Den rent åsiktsmässiga utvecklingen gick snabbt. Minoritetsrepresentationen för de anställda i företagsstyrelserna blev i slutet av 1960-talet till hälftenrepresentation med den tyska kol- och stålindustrin som mönster. På 70-talet övergick FPU till att se 50/50 mellan kapitalägare och anställda enbart som ett steg på vägen mot totalt löntagarstyre. För

dagens FPU-ordförande, Christer Nilsson, torde detta vara FPU:s viktigaste fråga.

Med Eva Mobergs uppsats om "Kvinnans villkorliga frigivning" i debattboken "Unga liberaler" (1961) nytände könsrollsdebatten i Sverige. Jämlikhet mellan män och kvinnor, flera daghem, stöd till barnfamiljer etc har under de senaste 15 åren varit en av de frågor som klarast skiljt ut FPU från andra ungdomsförbund. När FPU för andra gången i sin historia – och i samtliga ungdomsförbunds historia – 1975 i Bonnie Bernström fick en kvinnlig ordförande, intensifierades jämlikhetsarbetet och kraven skärptes: större inslag av kvotering, obligatorisk uppdelning av föräldraledighet och eventuell sextimmarsdag, nej till vårdnadsbidrag.

Kom FPU-arna att ta med sig sina åsikter in i folkpartiet? Eller kom 1960-talets ungliberaler att ta över folkpartiet och lämna de radikala kraven i FPU? Svaret är tämligen uppenbart: Närdemokrati och jämlikhet mellan könen, företagsdemokrati och u-hjälp. FPU-arna har tagit med sig det mesta – kanske också sin vaghet i konjunkturpolitik och näringspolitik – och gjort det till dagens folkpartiprogram.